

ANDRZEJ CHUDNICKI

Aspiracje edukacyjne i zawodowe uczniów szkół średnich

Educational and Professional Aspirations of High School Students

ORCID: 0000-0002-4707-0060, doktor, Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Zakład Pedagogiki Resocjalizacyjnej, Polska

Streszczenie

Ostatni rok nauki w szkole średniej to czas, w którym będący na progu dorosłości młodzi ludzie w dużej mierze już samodzielnie dokonują wyborów. Także takich, które mogą zawazyć na całym ich przyszłym życiu. Istotny wpływ na decyzję o kontynuowaniu edukacji lub podjęciu pracy zawodowej mają: ocena dotychczasowego przebiegu kariery szkolnej oraz świadomość swoich celów życiowych i możliwości ich realizacji. Dynamicznie zmieniająca się rzeczywistość, brak doświadczenia życiowego i profesjonalnego wsparcia nierzadko utrudniają dokonanie trafnych wyborów i podjęcie właściwych decyzji. Artykuł prezentuje wyniki badań aspiracji edukacyjnych i zawodowych młodzieży z klas maturalnych uczącej się w szkołach średnich zlokalizowanych w miastach powiatowych.

Słowa kluczowe: aspiracje edukacyjne, młodzież, aspiracje zawodowe

Abstract

The last year of high school education is the time when young people, who are on the threshold of adulthood, already make choices, to a large extent, on their own. Also those, that can affect their entire future life. The assessment of the current course of school career and the awareness of their life goals and the possibility of their implementation have a significant impact on the decision to continue education or take up professional work. Dynamically changing reality, lack of life experience and professional support often make it difficult to make accurate choices and take the right decisions. The article presents the results of research on educational and professional aspirations of secondary school students studying in secondary schools located in poviast cities.

Keywords: educational aspirations, professional aspirations, youth

Wstęp

Z dotychczasowych analiz wynika, że polska młodzież w zdecydowanej większości ma bardzo wysokie aspiracje edukacyjne. Przekłada się to na trwają-

cy od początku lat 90. systematyczny wzrost scholaryzacji oraz coraz wyższy odsetek osób kończących edukację na poziomie wyższym. Pomimo widocznego w ostatnich latach spadku zainteresowania studiami ponad 80% maturzystów z dużych ośrodków miejskich nadal zamierza kontynuować naukę po skończeniu szkoły średniej (Kiszkiel, 2017; Mikiewicz, Kaczmarek, 2015). Tyle samo rodziców oczekuje, że ich dzieci uzyskają wykształcenie wyższe (Czapiński, Panek, 2015).

Dotychczasowe badania wskazują, że wysokie aspiracje, a zarazem osiągnięcia edukacyjne w znacznym stopniu zdeterminowane są przez zaangażowanie w edukację i aspiracje rodziców wobec własnych dzieci oraz wysoki status socjoekonomiczny rodziny. Wyższe aspiracje edukacyjne częściej posiadają mieszkańcy miast i osoby legitymujące się wykształceniem wyższym (Kozłowski, Matczak, 2018; Czapiński, Panek, 2015). Wysokie aspiracje edukacyjne determinują wybór ścieżki kształcenia dającej możliwość uzyskania świadectwa dojrzałości. Według danych GUS (2018) w roku szkolnym 2017/2018 aż 87,2% uczniów szkół ponadgimnazjalnych pobierało naukę w liceum bądź technikum. Podejmowanym wyborom towarzyszy zwykle przekonanie, że ukończenie studiów jest gwarantem wyższego statusu socjoekonomicznego, a tym samym lepszego życia.

Niższe oczekiwania wobec wykształcenia własnych dzieci przejawiają osoby z rodzin o niskim statusie socjoekonomicznym, relatywnie częściej zamieszkujące tereny wiejskie. Tworzeniu się i realizacji wysokich aspiracji edukacyjnych nie sprzyjają bowiem tkwiące w tych środowiskach bariery rozwojowe, tj. ograniczona w miejscu zamieszkania dostępność do dóbr kultury czy innych usług użyteczności publicznej, znaczna odległość od dużych ośrodków akademickich czy wysoki poziom bezrobocia (Majkut, Humienny, 2015).

W kształtowaniu aspiracji edukacyjnych istotną rolę odgrywa również szkoła. Aspiracje rodziców i uczniów zmieniają się bowiem w trakcie i pod wpływem edukacji. Rodzice w zależności od osiągnięć dziecka dokonują na poszczególnych etapach edukacyjnych wyboru optymalnej dla niego z perspektywy kariery szkolnej ścieżki edukacyjnej. Dotychczasowe badania wskazują, że aspiracje edukacyjne są silnie związane z osiągnięciami edukacyjnymi, a te uzależnione są od jakości edukacji (Dolata, 2014). Wpływ szkoły na aspiracje edukacyjne uczniów i rodziców może być więc dwojaki. Szkoła może pełnić zarówno rolę kompensacyjną wobec środowiska rodzinnego, rozbudzając i kształtując wysokie aspiracje edukacyjne swoich uczniów, jak i ograniczać je, oferując niską jakość edukacji czy brak odpowiedniego wsparcia psychospołecznego.

Pomimo że aspiracje edukacyjne i zawodowe młodzieży są tematem wielu opracowań naukowych i popularnonaukowych, to niewiele jest jednak badań dotyczących czynników warunkujących poziom aspiracji tkwiących w środowisku szkolnym. Wiadomo, że lepsze wyniki edukacyjne osiągają uczniowie

uczęszczający do szkół silnie selekcyjnych, skupiających uczniów osiągających wysokie wyniki w nauce. Do tych szkół zwykle trafiają dzieci z rodzin o wysokim poziomie socjoekonomicznym, które w dalszej perspektywie również częściej wybierają prestiżowe uczelnie i kierunki studiów (Czarnecki, 2015).

Badania własne

Przeprowadzone badania miały charakter pilotażowy. Ich celem było uzyskanie wstępnych informacji na temat planów edukacyjnych i zawodowych uczniów klas maturalnych. Badanie ankietowe zostało przeprowadzone w trzech losowo wybranych szkołach znajdujących się na terenie województw lubelskiego, podkarpackiego i mazowieckiego. Wszystkie placówki zlokalizowane były w miastach powiatowych położonych z dala od dużych ośrodków akademickich i przemysłowych, na terenach z przewagą sektora rolniczego i ze stosunkowo wysokim współczynnikiem bezrobocia strukturalnego.

Badaniami objęto uczniów klas maturalnych w wieku 18–19 lat. Łącznie przebadano 76 osób, w tym 24 uczniów liceum ogólnokształcącego, 23 uczniów liceum profilowanego o profilu ochrony granicy państwowej oraz ogólnopoli-cyjnym, a także 29 uczniów technikum o profilu informatycznym. 46% respondentów stanowiły kobiety, a 54% mężczyźni. 30% uczniów biorących udział w badaniach mieszkało w mieście, a 70% na terenie wiejskim.

Okazało się, że jedynie 59% ankietowanych uczniów klas maturalnych wyraziło chęć kontynuowania nauki po ukończeniu szkoły średniej. Pomiedzy aspiracjami uczniów z poszczególnych szkół wystąpiły jednak znaczące różnice. Najwięcej osób deklarujących chęć studiowania uczyło się w liceum ogólnokształcącym (87%). Podjęciem studiów zainteresowanych było również 58,6% uczniów technikum i tylko 26,1% uczniów liceum profilowanego.

Zdecydowana większość (91%) badanych maturzystów, którzy zadeklarowali podjęcie nauki na studiach, posiadała też sprecyzowane plany dotyczące ich kierunku. Najczęściej ankietowani uczniowie wybierali elektronikę i informatykę (22,2%), ekonomię i zarządzanie (15,6%) oraz prawo i administrację (15,5%). Rzadziej wybieranymi kierunkami były studia językowe (8,9%) i psychologia (8,9%). Zgodnie z przewidywaniami studia inżynierskie wybierane były głównie przez uczniów technikum, a na kierunki w obszarze nauk humanistycznych i społecznych decydowali się głównie uczniowie liceum ogólnokształcącego.

Jako najważniejsze kryteria brane pod uwagę przy podjęciu decyzji o wyborze studiów maturzyści wymienili chęć rozwoju swoich zainteresowań (68,2%), pewność zatrudnienia i wysokich zarobków po skończeniu studiów (56%) oraz możliwość pogłębienia wiedzy (40,9%). Swoją decyzję o studiowaniu 25% badanych uzależniało od możliwości finansowych rodziców, a 18,2% uznało za najważniejsze kryterium wyboru kierunku studiów bliskość miejsca zamieszkania.

Spytano też ankietowanych o plany zawodowe. Okazało się, że zdecydowana większość (70%) uczestniczących w badaniach uczniów szkół średnich zamierza bezpośrednio po ukończeniu szkoły średniej podjąć pracę zawodową, a 37% chce jednocześnie studiować i pracować. 14% badanych po skończeniu szkoły średniej planuje wyjechać do pracy za granicę.

Z kolei za najważniejsze kryteria przy poszukiwaniu miejsca zatrudnienia badani uznali wysokość wynagrodzenia (81%), zgodność wykonywanej pracy z własnymi zainteresowaniami (48,7%) oraz bliskość miejsca zamieszkania (46,1%) i stabilność zatrudnienia (42,1%).

Dyskusja

Uzyskane wyniki wskazują na stosunkowo niskie aspiracje edukacyjne młodzieży uczącej się w szkołach średnich zlokalizowanych z dala od dużych aglomeracji miejskich. Korespondują one jednak z doczasowymi ustaleniami wskazującymi na niższe aspiracje edukacyjne młodzieży wywodzącej się ze środowisk wiejskich (Świeżbowska-Kowalik, 2000).

Szkoły, do których uczęszczali badani uczniowie, trudno uznać za silnie selekcyjne. Stanowią one raczej ofertę edukacyjną dla społeczności lokalnej. Wybór takiego miejsca edukacji zwykle zdeterminowany jest stosunkowo niskimi aspiracjami rodziców lub osiągnięciami szkolnymi na wcześniejszych etapach edukacji, które uniemożliwiają podjęcie nauki w bardziej prestiżowej szkole. Jak wskazuje Niedzielski (2013), „przymus” uczenia się w miejscowej szkole może być także następstwem trudnej sytuacji finansowej lub obawy rodziców o utratę kontroli nad dzieckiem w przypadku jego wyjazdu do szkoły w oddalonej miejscowości. Wskazywałoby to na dobrze opisany w literaturze związek niskich aspiracji z niskim kapitałem kulturowym. Duże różnice w aspiracjach edukacyjnych uczniów poszczególnych szkół sugerują, że oprócz czynnika środowiskowego wynikającego z samego umiejscowienia szkoły istotną rolę w kształtowaniu się aspiracji uczniów może odgrywać jakość oferowanej im edukacji. Uzyskanie odpowiedzi na pytanie o rolę szkoły w kształtowaniu się aspiracji edukacyjnych uczniów wymagałoby jednak przeprowadzenia badań podłużnych obejmujących zarówno początek, jak i koniec nauki w objętych badaniami szkołach.

Niski poziom aspiracji badanej młodzieży wpisuje się również w widoczny w ostatnim czasie ogólny spadek zainteresowania podjęciem studiów, wynikający z ich deprecjacji jako czynnika gwarantującego osiągnięcie sukcesu życiowego (Kiszkiel, 2017), ukończenie studiów przestało bowiem gwarantować otrzymanie nie tylko dobrze płatnej, ale nawet jakiegokolwiek pracy. Dla większości badanych podjęcie pracy zawodowej i zdobycie doświadczenia wydaje się być zatem bardziej pragmatycznym rozwiązaniem niż podjęcie studiów niegwarantujących sukcesu. Z drugiej strony aż 1/4 ankietowanych uczniów szkół średnich uzależniała podjęcie studiów od możliwości finansowych rodziny. Najprawdo-

podobniej w ich przypadku podjęcie pracy zawodowej wynika raczej z konieczności zapewnienia sobie środków finansowych, by móc studiować, niż ze świadomego wyboru kariery zawodowej.

Pomimo deklaracji ankietowanych uczniów, że wybierając kierunek studiów, kierowali się przede wszystkim możliwością rozwoju swoich zainteresowań, wysokimi zarobkami i pewnością zatrudnienia po ich skończeniu, to w rzeczywistości wybrali studia na najbardziej popularnych kierunkach. Informatyka, zarządzanie, psychologia, ekonomia, prawo są bowiem kierunkami, na które według Informacji o wynikach rekrutacji na studia na rok akademicki 2017/2018 w uczelniach nadzorowanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (2018) aplikowało najwięcej kandydatów.

Zachodzące w świecie dynamiczne zmiany technologiczne, ekonomiczne i społeczne powodują, że zapotrzebowanie na pracowników o określonych kwalifikacjach może się szybko zmienić. W tej sytuacji kierowanie się przy wyborze dalszego kierunku kształcenia aktualnymi trendami na rynku pracy może przyczynić się do podjęcia nietrafnych decyzji dotyczących swojej kariery edukacyjnej i zawodowej. Podjęcie kształcenia na popularnym kierunku studiów nie gwarantuje bowiem, że po ich skończeniu znajdzie się satysfakcjonującą pracę. Z perspektywy realizacji własnych celów życiowych właściwsze wydaje się kierowanie się przy wyborze ścieżki kształcenia własnymi zainteresowaniami i kompetencjami. Decyzja o wyborze przez młodzież popularnego kierunku studiów może również wynikać z braku świadomości swoich kompetencji i sprecyzowanych realistycznych celów życiowych i zawodowych. Rolą szkoły powinno być więc pokierowanie rozwojem ucznia, trafne rozpoznanie jego potencjałów, talentów człowieka, a także wspólnie wytyczenie ścieżki rozwoju. Taką możliwość należy upatrywać w umiejętnie realizowanym tutoringiu szkolnym.

Literatura

- Czapiński, J., Panek, T. (2015). *Diagnoza Społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*. Raport. Warszawa: Rada Monitoringu Społecznego. Pobrane z http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2015.pdf (14.11.2018).
- Czarnecki, K. (2015). Uwarunkowania nierówności horyzontalnych w dostępie do szkolnictwa wyższego w Polsce. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, 1(45), 161–189.
- Dolata, R., Hawrot, A., Humenny, G., Jasińska, A., Koniewski, M., Majkut, P., Żóltak, T. (2013). *Trafność metody edukacyjnej wartości dodanej dla gimnazjów*. Warszawa: IBE.
- GUS (2012). *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2017/2018*. Warszawa.
- Informacja o wynikach rekrutacji na studia na rok akademicki 2017/2018 w uczelniach nadzorowanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Pobrane z: https://www.gov.pl/documents/1068557/1069061/20171129_wyniki_rekrutacji_2017-2018.pdf/ba1dafbd-0fb6-8a57-d2e6-36379377cb35 (14.11.2018).
- Kiszkiel, Ł. (2017). Aspiracje edukacyjne, zawodowe i życiowe białostockich maturzystów w latach 2010–2015. *Pogranicze. Studia Społeczne*, XXXI. DOI: 10.15290/pss.2017.31.02.
- Kozłowski, W., Matczak, E. (2012). *Aspiracje edukacyjne rodziców dzieci z klas III szkoły podstawowej (raport z badań pilotażowych)*. Warszawa. Pobrane z: www.ibe.edu.pl/pl/publikacje/analizy-ibe (24.09.2018).

- Kozłowski, W., Matczak, E. (2018). Aspiracje edukacyjne rodziców i dzieci a osiągnięcia szkolne. *Studia Edukacyjne*, 47, 313-328.
- Majkut, P., Humenny, G. (2015). *Czynniki wpływające na zmianę aspiracji edukacyjnych rodziców względem uczniów szkół podstawowych*. XXI Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej, Bydgoszcz. Pobrane z <http://www.oke.krakow.pl/inf/filedata/files/Majkut,%20Humenny.pdf> (14.11.2018).
- Mikiewicz, P., Kaczmarek, E. (2015). *Raport z badania przeprowadzonego w szkołach ponadgimnazjalnych we Wrocławiu*. Pobrane z: https://opub.dsw.edu.pl/bitstream/11479/183/1/Raport_z_badiana.pdf (15.11.2018).
- Niedzielski, E. (2013). Aspiracje zawodowe młodzieży wiejskiej. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 1(15), 165-168.
- Świerzbowska-Kowalik, E. (2000). Wykształcenie środowisk rodzinnych i miejsce zamieszkania jako wyznaczniki szans na podjęcie studiów. *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, 2(16), 108-135.